

Smernice za audiovizualnu i multimedijalnu građu u bibliotekama i drugim institucijama

Mart 2004

Guidelines for Audiovisual and Multimedia Materials in Libraries and other Institutions

<http://www.ifla.org/VII/s35/pubs/avm-guidelines04.htm>

(Serbian translation)

1. Uvod
2. Opšte odredbe
3. Opseg smernica
4. Organizacija i upravljanje
  - Osoblje
  - Obrazovanje i usavršavanje
  - Proračun
5. Nabavka i obavezni primerak
6. Kopirajt
7. Katalogizacija i bibliografski pristup
8. Arhiviranje i skladištenje
9. Digitalizacija i zaštita
10. Internet
11. Usluge za korisnike
12. Saradnja
13. Izvori
14. Popis osnovnih audiovizuelnih nosača

1. Uvod

Ovaj skup smernica za audiovizuelnu i multimedijalnu građu u bibliotekama svih tipova i drugim srodnim institucijama rezultat je višegodišnjih savetovanja i zajedničkog rada.

U Uneskovom Manifestu za javne biblioteke je još 1972. godine istaknuta potreba za audiovizuelnom građom u javnim bibliotekama, podjednako u odeljenjima za odrasle i odeljenjima za decu. Sledeće godine je, u okviru Ifle, osnovan Okrugli sto o audiovizuelnoj građi koji se bavi svom „neknjižnom građom“, ili, prema jednoj drugoj definiciji – dokumentima za čije je korišćenje neophodna odgovarajuća oprema.

Okrugli sto je 1982. godine dobio zadatak da razmotri standarde za audiovizuelnu građu i opremu u javnim bibliotekama. Tako je nastalo prvo izdanje Iflinih Smernica. Drugo, dopunjeno izdanje, planirano za 1987. godinu nikada nije objavljeno.

Uspeh većine novih usluga u bibliotekama, kao što su multimedijalni dokumenti (CD-I-i i CD-ROM-ovi) i onlajn multimedijalne usluge, predstavlja evoluciju audiovizuelnih dokumenata, budući da oni sadrže nekoliko različitih, elektronski organizovanih audiovizuelnih medija. Zbog toga je 1996. godine Okrugli sto promenio ime u Okrugli sto o audiovizuelnoj i multimedijalnoj građi (AVM). Iz Okruglog stola o AVM građi 1999. godine je nastala Sekcija za audiovizuelnu i multimedijalnu građu.

Tehnička revolucija u bibliotekama podstakla je, ne samo promenu imena organizacije, već i reviziju Iflinih smernica. Zbog toga je 1997. godine Okrugli sto o AVM građi predložio manji projekat izmene starih tekstova i dodatnih materijala za Smernice za audiovizuelne i multimedijalne usluge u javnim bibliotekama. Zaključak jednogodišnjeg projekta bio je da je sastavljanje novih smernica previše zahtevno za jednu osobu;¹ ali je ipak postavljen okvir za budući rad. Odbor za koordinaciju Iflinog odeljenja VI odobrio je budući projekat i on je bio poveren članovima² nove AVM sekcije, sa zadatkom da prirede smernice za audiovizuelnu i multimedijalnu građu u svim tipovima biblioteka i drugim ustanovama.

Budući da informacione i komunikacione tehnologije brišu tradicionalne razlike između javnih, visokoškolskih, nacionalnih i specijalnih biblioteka u pogledu rukovanja i pristupa različitim vrstama medija, projekat se sa javnih biblioteka proširio i na druge tipove biblioteka. Na rad tima, ipak, su uticale rasprave vođene na Iflinoj Konferenciji održanoj 2000. godine o nacrtu prerađenih Iflinih smernica za javne biblioteke, konkretno, delovi koji su se odnosili na audiovizuelnu građu i multimedije: „da bi se premostio jaz između informaciono bogatih i siromašnih treba obezbediti i neophodnu opremu, na primer informacionu tehnologiju, čitače mikrofilmova, magnetofone, projektore i opremu za osobe sa oštećenim vidom“.

Prvi nacrt sadašnjih Smernica predstavljen je na Radionici održane u sklopu Ifline konferencije 2001. godine u Bostonu, nakon čega je tim primio mnogo predloga za poboljšanje. Radni sastanak planiran za 2002. godinu u Glazgovu bio je odložen zbog preobimnog programa na Iflinoj konferenciji. Zbog toga je nacrt objavljen onlajn na IFLANET-u i podeljen je mnogim članovima Ifle i drugim stručnjacima radi komentara.

Drugi nacrt Smernica je sastavljen na osnovu pristiglih komentara i objavljen je u Biltenu AVMS (AVMS Newsletter), u julu 2003. Sadašnju verziju, koja se temelji na tom nacrtu, sastavila je grupa³ zadužena za sastavljanje izveštaja s radionice održane u Berlinu 7. avgusta 2003. godine u sklopu Ifline konferencije.

---

¹ Bibi Anderson (Švedska)

² Monika Kremer (Nemačka), Pjer-Iv Dušemin (Francuska), Žoel Garsija (Francuska), Marti Keselman (SAD)

³ Brus Rojan (UK), Monika Kremer (Nemačka), Livija Borgeti (Italija), Kirsteb Ridland (Norveška), Džejms Tarner (Kanada), Gregori Miura (Francuska)

2. Opšte odredbe

Sve veća količina informacija – od onih koje se odnose na teme obrazovanja i slobodnog vremena do informacionih potreba – proizvodi se u različitim audiovizuelnim i elektronskim formatima. Pristup takoj vrsti građe treba da bude otvoren i slobodan kao što je pristup štampanoj građi.

Audiovizuelni mediji su deo našeg kulturnog nasleđa i sadrže veliku količinu informacija koje je potrebno sačuvati za buduće korišćenje. Raznolikost medija u društvu treba da se održava kroz usluge koje biblioteke nude svojim korisnicima.

Bibliotekari, kao oni koji pružaju informacije, treba da vode računa o tome da osiguraju informacije u formatima koji najviše odgovaraju raznovrsnim potrebama različitih vrsta korisnika i koji se moraju jasno razlikovati. Biblioteke postoje zbog svoje zajednice i, u skladu sa tim, moraju da zadovolje potrebe svih članova zajednice – starih i mladih, zdravih i bolesnih, sposobnih i onih sa posebnim potrebama.

Audiovizuelna građa može privući sve one koji ne mogu ili ne žele da koriste štampanu građu, odnosno one koje ne žele da čitaju, ili koji imaju probleme sa vidom ili neki drugi hendikep.

Obezbeđivanje audiovizuelne građe i opreme za njenu upotrebu u zemljama u razvoju je nekada važnije od štampane građe, jer je nivo pismenost takav da osnov komunikacije čine usmeno i vizuelno izražavanje.

Uporedo sa sve većim mogućnostima koje pruža Internet još uvek postoji potreba za slikama, filmovima i zvukom na tradicionalnijim ne-elektronskim audiovizuelnim nosačima. Multimediji i informacije kojima se pristupa putem računara su doprineli velikom porastu audiovizuelne građe u bibliotekama. Gotovo je svaki korisnik biblioteke ili njen posetilac potencijalni korisnik audiovizuelne i multimedijalne građe isto kao i štampane.

Korisnicima treba obezbediti besplatan pristup Internetu. Biblioteka je informacioni vodič za ljude koji traže pristup novim medijima, obezbeđujući im sigurne informacije.

Nedopustivo je da se audiovizuelna građa smatra dodatnim luksuzom, već je treba uvrstiti kao neophodnu komponentu jedinsvene bibliotečke usluge.

S obzirom da se bave raznovrsnom građom koja uključuje štampanu, audiovizuelnu, elektronsku (uključujući Internet), multimedije, biblioteke se nalaze u hibridnoj situaciji. Bibliotekari moraju da budu svesni mogućnosti audiovizuelnih i multimedijalnih formata kao izvora građe i da ih uvrste u svoje kolekcije. Obim audiovizuelne i multimedijalne građe koje biblioteka nabavlja mora da, kao i u slučaju štamane građe, zavisi od potreba njenih korisnika, obimu njenih aktivnosti i specifičnim zadacima, na primer na polju formalnog obrazovanja, kada je odgovorna za pružanje bibliotečkih usluga školama.

3. Opseg smernica

Audiovizuelna građa i multimedija će se, u ovom radu, koristiti u kontekstu skupa svih vrsta bibliotečkih i informacionih usluga koja se odnose na zvuk, slike i multimediju⁴. Razmotriće se sva pitanja koja se odnose na zvuk, pokretne i nepokretne slike, kao i multimedijalne dokumente i usluge (kao što su dečje biblioteke i centri za učenje jezika), razvoj kolekcija, katalogizacija, zaštita i pristup, uključujući Internet.

Definicije

Audiovizuelan

Odnosi se na sliku i/ili zvuk.

Audiovizuelna građa

Svaki snimak zvuka i/ili pokretne/ili nepokretne slike.

Multimedija

Sadrži dva ili više audiovizuelna izražaja , na primer zvuk i sliku, tekst i animiranu grafiku.

Interaktivna multimedija

Multimedija kod koje korisnik kontroliše redosled i/ili način njene prezentacije.

Nosači

Zvuk, pokretne ili nepokretne slike i multimedije mogu biti u analognom ili digitalnom obliku na različitim nosačima. U 14. poglavlju ovih Smernica nabrojani su neki nosači.

4. Organizacija i upravljanje

Osoblje

Upravljanje audiovizuelnim i multimedijalnim izvorima zahteva posebna znanja i opremu.

Svi bibliotekari treba da budu svesni mogućnosti audiovizuelne građe i multimedija, a pružanje usluga vezanih za tu vrstu građe i opreme za njeno korišćenje treba da doživljavaju kao sastavni deo bibliotečke usluge. Odgovornost i zadaci vezani za audiovizuelne i multimedijalne izvore trebaju da budu jasno definisani u ogranizaciji biblioteke.

U velikim bibliotekama sigurno postoji potreba za bibliotekarima koji su posebno obučeni za pružanje usluga korisnicima u posebnim odeljenjima za audiovizuelnu i multimedijalnu građu. Čak bi i u manjim institucijama trebao da postoji zaposleni (ili više njih) koji bi bili odgovorni za koordinaciju i pružanje saveta o uslugama vezanih za audiovizuelnu i multimedijalnu građu . Gde god je to moguće, treba da im pomaže tehničko osoblje (zaposleni u instituciji ili spoljašnji saradnici). Bibliotečko osoblje, u zavisnosti od programa u pojedinim bibliotekama, treba da poseduje određena tehnička znanja. Potrebno je

---

⁴ Mikrofilmovi nisu uključeni u ove Smernice.

poznavanje tržište i proizvoda vezana za različite medije, a moguće je, i bilo bi poželjno, umrežavanje sa drugim bibliotekama koje imaju različite medije.

Poželjno je da u svakoj državi jedna institucija preuzme vodeću ulogu u uspostavljanju standarda najbolje prakse u pružanju usluga vezanih za audiovizuelnu i multimedijalnu građu.

Obrazovanje i usavršavanja

Na studijama bibliotekarstva i informatike studenti treba da se upoznaju sa mogućnostima audiovizuelne i multimedijalne građe. Trebalo bi da se obezbede i dodatni kursevi koji bi omogućavali detaljniji uvid za sve one koji žele da se dodatno specijalizuju.

Pri izradi nastavnih programa treba imati u vidu iskustvo bibliotekara i drugih stručnjaka koji već rade sa ovom vrstom građe. Potreba za usavršavanjem u toj oblasti sastoji se od tri komplementarne i nerazdvojne dimenzije: intelektualne, pravne i tehničke.

Svega nekoliko država ima programe za usavršavanje za bibliotekare koje žele da rade s audiovizuelnom i multimedijalnom građom. Na primer, australijski Univerzitet Novog Južnog Velsa, Studije za informacione sisteme, tehnologije i upravljanje pruža obrazovanje na polju upravljanja audiovizuelnom građom (Audiovisual Management). U SAD-u Univerzitet u Los Angelesu nudi poslediplomske studije za sticanje magistarskog zvanja u oblasti arhiviranja pokretnih slika (Masters in Moving Image Archive Studies). U pojedinim državama postoji obrazovanje za bibliotekara za muzičku građu i programi za bibliotekare iz područja umetnosti. Naravno, osnova bibliotekarskog obrazovanja odnosi se na informacione tehnologije, ali ono je više usmereno na rad sa računarima nego na rad s tradicionalnom audiovizuelnom građom.

Kao što je važno da bibliotekar koji radi sa knjigama poznaje književnost, tako i bibliotekar koji radi sa audiovizuelnom građom mora da poznaje film, umetnost, muziku i drugo.

Za stručnjake za medije posebno je važno stručno usavršavanje, budući da se tehnike i proizvodi brzo razvijaju i menjaju. Oni, zbog toga, moraju da budu uključeni u programe stručnih društava, studije bibliotekarstva i informatike i drugih srodnih institucija. Takvi programi mogu biti organizovani na međunarodnom, nacionalnom, regionalnom ili lokalnom nivou.

Proračun

Potrebno je napraviti proračun za razvoj kolekcije, opremu, redovno održavanje, skladištenje, popravke ili zamenu hardvera. Iznos se može odrediti kao postotak bibliotečkog proračuna za kolekciju i opremu, u zavisnosti od veličine kolekcije.

Zbog brzih promena u oblasti informacionih tehnologija, proračun treba razmatrati svake godine (amortizacija na svakih pet godina je predugo razdoblje).

5. Nabavka i obavezni primerak

Svi bibliotekari, bez obzira na zadatke u biblioteci, treba da poznaju mogućnosti koje audiovizuelni i multimedijalni formati pružaju kao izvori građe i razmatraju njihovo uključivanje u svoje kolekcije.

Bibliotečka politika izgradnje kolekcija treba da je izričita u uključivanju izvora na različitim medijima. Za tu vrstu izvora potrebno je postaviti posebne prioritete i kriterijume odabira i oni se mogu razlikovati u zavisnosti od medija. Ti kriterijumi mogu da posluže kao osnova za razvoj kolekcije.

Uobičajeni kanali za nabavku štampane građe nisu uvek pogodni za nabavku ovih medija. Potrebno je stručno pravno znanje i poznavanje tržišta jer se to tržište razlikuje od tržišta za štampanu građu. Isto tako je potrebno i stručno znanje za nabavku odgovarajuće opreme.

Mreža distribucije, bilo da se radi o regionalnim, nacionalnim ili međunarodnim, je raznolika i često loše organizovana. Biblioteke treba da sarađuju na polju odabira pouzdanih dobavljača za pojedinačne vrste građe.

U mnogim institucijama postoji dobra praksa izgradnje kolekcija građe nastale u lokalnoj zajednici (uključujući filmove, videokasete, zvučne zapise usmene tradicije i muzike). Sve dok se vodi računa o autorskim pravima, ovo je odličan način da se ovaka građa sačuva i učini dostupnom.

Poklon je jedan od načina izgradnje kolekcija audiovizuelne i multimedijalne građe, posebno stare i retke. Pri tome treba imati u vidu da postoje mnoga nejasna pitanja u vezi sa intelektualnom svojinom i drugim pitanjima vezanih za poklanjanje ove vrste građe. U svakom slučaju, prihvatanje ovakvih poklona nije tako jednostavno kao prihvatanje poklona štampane građe.

Zakoni o obaveznom primerku i njihovo sprovođenje veoma se razlikuje u pojedinim zemljama – od toga da taj zakon ne postoji do doga da su zakonom obuhvaćene sve vrste građe, čak i onlajn materijali. Razlikuju se i institucije koje su zadužene za rukovanjem obaveznim primerkom, među kojima su nacionalne i regionalne biblioteke, stručne agencije, arhivi za audiovizuelnu i multimedijalnu građu, univerzitetske i specijalne biblioteke. Tamo gde postoji obavezni primerak, postoji i opšta potreba za promovisanjem dobiti koje on osigurava.

Pravo na pristup i korišćenje obaveznog primerka trebao bi se ograničiti samo u slučaju nekog pravnog zahteva.

6. Kopirajnt i davanje licenci

U vezi sa zvučnim zapisima i pokretnim slikama, postoje posebna pravna ograničenja na polju intelektualne svojine. Uz kopirajnt autora i kompozitora tu su i prava producenata i izvođača koja se, posebno, odnose na audiovizuelne medije, a bibliotečka zajednica je

posebno zainteresovana za pravo na pozajmicu. Za svaki primerak u kolekciji moraju da se odrede pravni aspekti.

U toj oblasti važna su pitanja vezana za licence. Zbog ograničenja koja se određuju putem licence, preporučuje se da se za svaki licencirani proizvod sastavi registar kojim se određuju pravila za korišćenje i da se taj registar redovno ažurira.

Institucije bi trebale da pokušaju da uvere izdavače da prihvate model sporazuma o licenciranju (Model License Agreement), kao što je onaj nastao pod pokroviteljstvom Saveta za bibliotečke i informacione izvore i Društva digitalnih biblioteka (Council on Library and the Information Resources and Digital Library Foundation)⁵ kako bi se izbegli dugi pregovori s različitim izdavačima.

U nekim slučajevima je prikladnije organizovati posebnu, paralelnu kolekciju jedinica za koju je dobijena licenca za intezivnije korišćenje, na primer za pozajmicu ili javno prikazivanje.

Kopirajt i izvođačka prava naječešće nisu pod nadzorom pojedine biblioteke. Biblioteke moraju da se oslanjaju na nacionalno i međunarodno pravo i organizacija kao što su IFLA, IASA i EBLIDA tako što će neprestalno da prate šta se događa u toj oblasti. Institucije treba da savete, pre svega, traže u matičnim bibliotekarskim društvima.

7. Katalogizacija i bibliografski pristup

Audiovizuelna i multimedijalna građa treba da bude sastavni deo nacionalnih bibliografija.

Zbog svojih karakteristika, audiovizuelna i multimedijalna građa, zahteva posebna pravila za katalogizaciju. Organizacije kao što su IFLA, FIAF, IASA i druge uložile su velike napore u uspostavljanju međunarodnih pravila za katalogizaciju ove vrste građe. Kataloška i bibliografska praksa svake biblioteke treba da se oslanja na zajedničke i priznate standarde, a u složenom radu na indeksiranju te građe treba da se koriste zajednička pravila za predmetno označavanje.

U svakom slučaju, tu građu treba uključiti u opšti katalog biblioteke kako bi se korisnicima pružilo što više informacija. Uprkos tome, treba razmotriti i dodatne „pristupne tačke“ za audiovizuelnu i multimedijalnu građu, a kataloški zapisi treba da sadrže i tehničke podatke i podatke o pravnim aspektima korišćenja. U nekim slučajevima, korisnicima se može olakšati pristup uz pomoć zasebnog AVM kataloga.

---

⁵ <http://www.library.yale.edu/~license/modlic.shtml>

Kataloška pravila:

Kao pomoć može poslužiti sledeći popis međunarodnih i nekih nacionalnih kataloških pravila:

Anglo-American Cataloguing Rules. Prepared under the direction of the Joint Steering Committee for Revision of AACR, a committee of the American Library Association ...[et al]. 2nd ed., 2002 revision. Ottawa: Canadian Library Association, 2002. (loose-leaf) (Co-published by the Chartered Institute of Library and Information Professionals and the American Library Association)

Association Française de Normalisation. *Normes de catalogage. Domaine 164 : Documentation*

http://planete.afnor.fr/V3/espace_normalisation/programmesnormalisation/22-164.htm

Association for Recorded Sound Collections. Associated Audio Archives. *Rules for Archival Cataloging of Sound Recordings*. Rev. [US]: ARSC, 1995. x, 60 p.

Deutsches Bibliotheksinstitut. *Regeln für die alphabetische Katalogisierung von Nichtbuchmaterialien [RAK-AV]*. Berlin : DBI. 1996

Die Deutsche Bibliothek: RAK-NBM-Präzisierungen. Frankfurt/M. 2001.

ftp://ftp.ddb.de/pub/rak-nbm/Nbm_Praezisierungen.pdf

Die Deutsche Bibliothek. Arbeitsstelle für Standardisierung: Empfehlungen für "Continuing integrating resources". Frankfurt/M. 2002.

ftp://ftp.ddb.de/pub/rak-nbm/Empfehlungen_CIR.pdf

Rules for Bibliographic Description [Russian Cataloguing Rules, RCR]. Moscow, 1986

Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas. *REGLAS de Catalogación*, 1.a ed., 2.a reimpresión con correcciones Madrid: 1988

Fédération Internationale des Archives du Film (FIAF). *The FIAF Cataloguing Rules for Film Archives*. Compiled and edited by Harriet W. Harrison for the FIAF Cataloguing Commission. München: K.G. Saur, 1991. xvi, 239 p.

American Library Association. *Guidelines for Bibliographic Description of Interactive Multimedia*. The Interactive Multimedia Guidelines Review Task Force, Laura Jizba ... [et al] Chicago: American Library Association, 1994. xi, 43 p.

International Association of Sound and Audiovisual Archives. *The IASA cataloguing rules : a manual for description of sound recordings and related audiovisual media*. IASA 1998.

<http://iasa-web.org/icat>

International Federation of Library Associations and Institutions. *ISBD (NBM): International Standard Bibliographic Description for Non-Book Materials*. Recommended by the ISBD

Review Committee, approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing. Revised ed. London: IFLA, 1987. vii, 74 p.

International Federation of Library Associations and Institutions. *ISBD (ER): International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources*. Recommended by the ISBD (CF) Review Group. Revised from the ISBD (CF) International Standard Bibliographic Description for Computer Files. München: K.G. Saur, 1997. x, 109 p.

Functional Requirements of Bibliographic Records. Final report. München: Saur, 1998. (UBCIM Publications – N.S. Vol.19)
<http://ifla.org/VII/s13/frbr/frbr.pdf>

International Standards Organisation. 15706, *Information and documentation – International Standard Audivisual Number (ISAN)*. Geneva: ISO, 2002. v, 12 p.

8. Arhiviranje i skladištenje

O pristupu arhiviranju i skladištenju ove vrste građe može se govoriti samo uopšteno, zbog toga što na ovom polju različiti tipovi biblioteka imaju različite obaveze (od nacionalnih biblioteka koje skladište građu za budućnost do manjih biblioteka koje su odgovorne za korisničke usluge).

Da bi sačuvala informacije koje poseduje, biblioteka mora da obezbedi fizički i hemijski integritet originalnih dokumenata kako bi se osiguralo da se, u slučaju presnimavanja, digitalizacije ili prenosa, mogu dobiti signali istog ili boljeg kvaliteta i obezbedi standard integriteta kao kada kada su bili snimljeni.

Uslovi skladištenja audiovizuelnih i multimedijalnih nosača zahtevaju posebnu pažnju. Oštećenja mogu uzrokovati prašina, zagađen vazduh, previsoke ili preniske temperature, kao i velike razlike temperature i vlažnost vazduha. Rok trajanja CD-a i traka zavisi od temperature i vlažnosti u prostoru u kome su uskladišteni. Nosači treba da se skladište odvojeno, u skladu sa njihovim hemijskim sastavom (na primer magnetne trake, gramofonske ploče na 78 obrtaja, acetatne trake, optički diskovi), kako bi se obezbedila odgovarajuća temperatura i vlažnost, ali i da bi se omogućilo gašenje u slučaju požara. Magnetne medije – kao što su video i audiotrake – treba držati dalje od magnetnih polja.

Kutije za skladištenje razlikuju se po veličini i obliku, u zavisnosti od vrste nosača, što utiče na organizaciju prostora za smeštaj i stepen integracije koji se može postići sa prostorom za smeštaj štampane građe. To takođe utiče na odluku hoće li se građa skladištiti na otvorenim ili zatvorenim policama.

U svrhu zaštite, obeležavanje na fizičkim nosačima ne sme da utiče na celovitost izvora. Na primer, treba izbegavati obeležavanje CD-a ili DVD-a korišćenjem tradicionalnog mastila ili nalepnica. Potoje dva rešenja: bez obzira što nijedno nije porvđeno kao potpuno pouzdano: posebno mastilo koje se brzo suši ili laserski graver koji se koristi na središnjoj praznoj površini diska.

Treba redovno ispitivati stepen propadanja originalnog nosača kao bi se sprečilo njegovo propadanje. Proveravanje diskova uglavnom je vizuelno, kako bi se utvrdila eventualna oštećenja, vlažnost, pohabanost i slično. Za trake je neophodno poroveravati signal kako bi se uočila demagnetizacija, praznine, iskrivljenost zvuka i slično. Informacije o eventualnim gubicima na optičkim diskovima ne mogu da se dobiju pomoću čitača jer oni u određenoj meri sprovode sigurnosne operacije kojima se ispravljaju nedostaci u reprodukciji. Zbog toga, provera treba da se vrši pomoću analizatora.

Politika skladištenja AVM nosača treba da obohvata i buduće potrebe za ranom opremom koja je neophodna za pristup informacijama na nosaču.

Svaka biblioteka može dobiti savet od audiovizuelnih arhiva ili, na primer od IASA-e za pitanje skladištenja. IFLA saraduje sa drugim nevladinim organizacijama kao što su IASA, FIAT, FIAF, ICA i Uneskovim Savetom za koordinaciju udruženja audiovizuelnih arhiva (Coordinating Council of Audiovisual Archives Associations - CCAAA). U CCAAA IFLA zastupa Sekcija za audiovizuelnu građu i multimedije i IFLA predsedništvo.

Očigledno je da je saradnja biblioteka na ovom složenom području neophodna i treba je podsticati. Od nacionalnih strategija se zahteva da preuzmu vodstvo u rešavanju ovih problema.

9. Digitalizacija i zaštita

Biblioteke koje žele da zaštite svoju audiovizuelnu i multimedijalnu građu treba da se upoznaju sa standardima koji se razvijaju i ugledaju na institucije koje su na tom polju uspešne i imaju iskustvo.

Zaštita dugoročnog pristupa informacijama na jedinstvenim analognim nosačima često podrazumeva kopiranje tih informacija na isti ili različit medij. Pri tome je neophodno zadovoljiti zahteve intelektualne svojine.

U današnje vreme digitalizacija je uobičajeni način kopiranja takvih informacija. Kako bi se opravdali veliki troškovi digitalizacije, važno je jasno odrediti dodatnu vrednost koju time dobija korisnik, na primer poboljšanu predmetnu obradu.

Postoje institucije koje su specijalizovane za digitalizaciju slikovnih i zvučnih dokumenata. Pre digitalizacije, potrebno je proveriti da li je dokument već negde digitalizovan i da li je biblioteka ili institucija proverila da postoje ograničenja vezana za kopiranje. Takve provere su često složene i usporavaju proces, ali su neophodne. Uspostavljanjem saradnje na projektu digitalizacije, institucija može da smanji troškove i osigura da svaki dokument bude digitalizovan samo jednom.

Prenos sa analognog na digitalni format može biti složen i često nije moguć bez izvesnog gubitka informacija. Te se tehnologije mogu unaprediti u budućnosti, posebno u reprodukciji karakteristika originalnog nosača.

Arhivski prenos sa starog na nov format moraju da se izvedu bez subjektivnih izmena i poboljšavanja. Sa druge strane, prihvatljivo je poboljšanje pristupa ili distribucije kopija kako bi ih korisnici bolje čuli ili videli. U oba slučaja, svi korišćeni parametri i postupci moraju da se dokumentuju. Metapodaci moraju da se uvrste u dokument i da sadrže sve neophodne tehničke informacije: kompresiju, veličinu datoteke, piksele, format i slično.

Za zaštitu digitalizovanih dokumenata, kao i dokumenata nastalih u digitalnom obliku postoje standardi o hardveru, operativnim sistemima, fizičkim nosačima i aplikativnim programima. Za obezbeđivanje dugotrajnog pristupa ustanovljeno je nekoliko rešenja:

«**konverzija**» je prenos dokumenata u analognom obliku na digitalni oblik, na primer, stvaranje datoteke digitalnog teksta s papirnog dokumenta upotrebom skenera kako bi se, najpre, kreirala slika stranice, a zatim uz pomoć softvera za optičko prepoznavanje znakova (optical recognition – OCR) digitalna datoteka.

«**osvežavanje**» je kopiranje dokumenata na nosač slične vrste kako bi se sprečilo uništavanje dokumenata zbog propadanja originalnog nosača na kome je pohranjen. Pri tome dokument koji se kopira može biti analogni ili digitalni.

«**migracija**» produžava vreme korišćenja digitalne datoteke čuvanjem u noviju verziju softvera korišćenog za njegovo kreiranje, ili korišćenjem drugog novijeg softvera koji je prilagođen otvorenim standardima.

«**emulacija**» je kreiranje softvera koji može da simulira raniju verziju hardvera i softvera kako bi se omogućilo korišćenje datoteke digitalnog dokumenta pohranjenom u starijem formatu oponašajući način na koji je predhodni računar i softver obradio tu datoteku.

Ifla je objavila obiman skup Smernica za projekte digitalizacije⁶

10. Internet

Putem Interneta dostupno je sve više kolekcija različitih medija i one treba da budu potpuno i brzo dostupne bibliotečkim korisnicima. To mogu da budu besplatni ili kupljeni dokumenti. Neke elektronske publikacije se ne nabavljaju na fizičkim nosačima već ih treba kopirati u pristupni sistem biblioteke i pohraniti na diskove, trake ili druge sisteme za skladištenje podataka. Pri tome izdavač ili biblioteka koja poseduje aplikaciju za njihovo prokupljanje automatski prenosi podatke.

Kada biblioteka primi neki dokument, važno je da ga što pre registruje i obradi. U upravljanju tim kolekcijama biblioteci mogu pomoći Softver za portal institucija (Institutional Portal Software), Sistemi za upravljanje digitalnim sadržajem (Digital Asset Management Systems) i Sistemi za upravljanje pravima (Rights Management Systems).

---

⁶ <http://www.ifla.org/VII/s19/pubs/digit-guide.pdf>

Važno je da oprema koju biblioteka obezbeđuje za pristup Internetu omogućava korišćenje multimedijalnih dokumenata dostupnih onlajn, u smislu softvera, grafičke i zvučne kartice i slušalica.

Izvori

Sledeći popis je tek početni izbor iz vrlo širokog područja:

Digitalne biblioteke: izvori i projekti (Digital Libraries: Resources and Projects - IFLA):
<http://www.ifla.org/II/diglib.htm>

Savez digitalnih biblioteka (The Digital Library Federation – DLF) <http://www.diglib.org>

Direktorijum digitalnih kolekcija (Directory od Digitized Collections)
<http://www.unesco.org/webworld/digicol/>

Inicijativa otvorenih arhiva (Open Archives Initiative – OAI) <http://www.openarchives.org>

11. Usluge za korisnike

Za audiovizelnu i multimedijalnu građu korisnicima treba pružiti isti stepen usluga kao i za štampanu građu. Kako bi korisnicima pružili pouzdanu i potpunu informaciju bibliotekari moraju biti svesni koliko se te dve kolekcije nadopunjuju.

U mnogim slučajevima – posebno u manjim bibliotekama – biblioteka nema posebno odeljenje, već je jedan manji deo biblioteke namenjen audiovizelnoj i multimedijalnoj građi.

Ponekad ceo fond biblioteke može biti predmetno obrađen bez obzira na format. U tom slučaju uobičajeno je da se knjige čuvaju zajedno sa filmovima, video filmovima i zvučnim knjigama, a ne sa muzičkom građom.

Uključivanje audiovizelne i multimedijalne građe odnosi se na sve bibliotečke usluge, kako za pozajmicu tako u i referensnoj službi. Preporučuje se da se u odeljenju za pozajmicu obezbedi oprema, to jest računari ili neka tradicionalna audiovizelna oprema, kako bi korisnici mogli da preslušaju ili pregledaju građu pre nego što je pozajme.

Pri uvođenju te usluge treba imati u vidu da korišćenje audiovizelne građe u bibliotekama može da stvara buku.

Da bi obezbedile maksimalno korišćenje izvora i dobro opremljene kolekcije, biblioteke treba da se ujednače u odnosu na najčešće korišćene sisteme, posebno kada se govori o sistemima za pozajmicu. Ako važne informacije postoje samo na formatima koji nisu uobičajeni treba ih kupiti (zajedno sa odgovarajućom opremom) i uvrstiti u referensnu kolekciju, ili, kada je to god moguće, njihovu dostupnost omogućiti putem saradnje sa drugim institucijama/bibliotekama.

Uopšteno rečeno, biblioteka mora da ima opremu za svaki format audiovizelne građe koju poseduje. U slučaju da takvu opremu ne može da nabavi ili održava, treba da razmotri tehnike migracije, konverzije ili emulacije, makar za dokumente koji imaju poseban značaj.

Treba voditi računa i o uvođenju odgovarajućeg sistema za zaštitu hardvera i softvera. Zbog toga se preporučuje izdvajanje novčanih sredstava ne samo za nabavku opreme, već i za obezbeđivanje i održavanje.

Treba obezbediti odgovarajuće alate za pronalaženje i priručnike za audiovizelnu i multimedijalnu građu. Da bi njihovo korišćenje bilo moguće, biblioteka treba da ima vodič za te kolekcije i korišćenje opreme. Korisno je organizovati i obuke korisnika.

Međubibliotečka pozajmica treba da obuhvata sve kolekcije, bez obzira na format građe. Centralizovane bibliotečke službe bi trebalo da u međubibliotečku pozajmicu uključuju audiovizuelnu i multimedijalnu građu na svim nivoima (lokalnom, regionalnom, nacionalnom i međunarodnom).

Kod međubibliotečke pozajmice audiovizuelne i multimedijalne građe u pojedinim državama je moguće uspostaviti formalnu strukturu međubibliotečke pozajmice, bilo na regionalnoj ili nacionalnoj osnovi. Ako takvi postupci ne postoje, može se insistirati na neformalnoj saradnji.

S obzirom da audiovizuelna i multimedijalna građa može brže da se ošteti nego štampana građa, treba da se naglasi da ne bi trebalo da se pozajmljuje jedinstveni ili originalni primerak. Za potrebe međubibliotečke pozajmice potrebno je izraditi kopiju (u skladu sa odredbama o kopirajtu).

12. Saradnja

Pri razmeni informacija od koristi mogu da budu ugovori o saradnji sa drugim institucijama i treba ih imati u vidu kod nabavke, katalogizacije, klasifikacije, predmetne obrade, edukacije, digitalizacije, arhiviranje i zaštite.

Skraćenice:

IFLA	= International Federation of Library Associations and Institutions = Međunarodna federacija bibliotečkih društava i institucija
CCAAA	= Coordinating Council of Audiovisual Archive Associations = Savet za koordinaciju udruženja audiovizuelnih arhiva
IASA	= International Association of Sound and Audiovisual Archives = Međunarodno udruženje zvučnih i audiovizuelnih arhiva
ICA	= International Council on Archives = Međunarodni savet arhiva
FIAF	= International Federation of Film Archives

FIAT = Međunarodna federacija filmskih arhiva
= International Federation of Television Archives
= Međunarodna federacija televizijskih arhiva
NGO = Non Governmental Organizations
= Nevladine organizacije

Veb prezentacije organizacija:

Association of Moving Image Archivists
<http://www.amianet.org/>

Coordinating Council of Audiovisual Archive Associations
<http://www.ccaaa.org/>

International Council on Archives
<http://www.ica.org/>

International Federation of Library Associations and Institutions
<http://www.ifla.org/>

International Association of Sound and Audiovisual Archives
<http://www.iasa-web.org/index.htm>
The International Federation of Film Archives:
<http://www.fiafnet.org/>

International Federation of Television Archives:
<http://www.fiatifta.org/>

UNESCO AV (Audiovisual Archives):
<http://www.unesco.org/webworld/audiovis/avarch.htm>

13. Izvori

Pri sastavljenju ovih Smernica korićene su veb prezentacije i smernice više drugih sekcija i ustanova:

Copyright and other intellectual property rights (IASA)
<http://www.iasa-web.org/iasa0016.htm>

Curriculum development for the training of personnel in moving image and recorded sound archives
<http://www.unesco.org/webworld/ramp/html/r9009e/r9009e00.htm>

Guidelines for public libraries (IFLA) draft 4th rev. ed. 2000

<http://www.ifla.org/VII/s8/proj/gpl.htm>

Guidelines for Media Resources in Academic Libraries (ACRL)

<http://www.ala.org/acrl/guides/medresg.html>

The philosophy of audiovisual archiving.

http://www.unesco.org/webworld/highlights/av_archives_120799.html

Resource List for Libraries/Media Centers (National Clearinghouse for Educational Facilities), Washington, D.C.

<http://www.edfacilities.org/rl/libraries.cfm>

IASA TC-03 – The Safeguarding of the Audio Heritage

<http://www.iasa-web.org/iasa0013.htm>

UNESCO, IFLA/PAC. *Safeguarding our documentary heritage.*

<http://webworld.unesco.org/safeguarding/>

14. Popis osnovnih audiovizelnih nosača

Zvuk, slika i multimedija javljaju se u analognom ili digitalnom obliku na različitim nosačima. Ovaj popis nije sveobuhvatan i razvojem tehnologije će se, svakako, proširivati, ali uključuje sledeće:

Mehanički nosači:

- valjak za snimanje (1886-1950): analogni format za zvuk
- nasnimljen valjak (1902-1929): analogni format za zvuk
- ploča sa krupnim brazdama (1887-1960): analogni format za zvuk
- ploča sa krupnim i mikrobrazdama za snimanje ili «trenutna ploča» (1930-...): analogni format za zvuk
- ploča sa mikrobrazdama ili «vinil» (1948-...): analogni format za zvuk

Magnetne trake

- audiotraka od celuloznog acetata na otvorenom kolutu (1935-1960): analogni format za zvuk (magnetni sloj Fe₂O₃)
- audiotreka od polivinil hlorida (PVC) na otvorenom kolutu (1944-1960): analogni format za zvuk (magnetni sloj Fe₂O₃)
- audiotraka od poliestera na otvorenom kolutu, IEC I kasete, videotraka od 2 inča na otvorenom kolutu (1959- ...): analogni format za zvuk i sliku (magnetni sloj Fe₂O₃)

- IEC II kasete, DCC, videotraka od 1 inča na otvorenom kolutu, VRC, VHS, U-matic, Betamax, V2000, Betacam, D1 (1961- ...) : analogni/digitalni format za zvuk i video (magnetni sloj CrO₃)
- IEC IV kasete, R-DAT, Video8/Hi8, Betacam SP, MII, svi digitalni video formati osim D (1979-...): analogni/digitalni format za zvuk i video 1 (magnetni sloj od gvozdениh čestica)

Magnetni disk:

- Timex magnetni disk za snimanje (1954)
- Flopi disk: 3 inča, 5.25 inča, 8 inča (zastareli), 3.5 inča (u upotrebi): digitalni format za podatke (magnetni sloj od gvozdениh čestica)
- Hard disk : uobičajeno je da predstavlja sastavni deo računara, ponekad je organizovan u nizovima (RAID)

Fotohemijski nosači

Filmski formati

- 35 mm (1894-...; standardni format od 1909)
- nestandardni formati
  - 28 mm (1912- ...)
  - 16 mm (1923-...)
  - 9.5 mm (1922- ...)
  - Super 8 (1965-...)

Na podlozi od celuloznog nitrata: od 1895. do oko 1952.

Na podlozi od celuloznog acetata ili «sigurnosni film»: 1920

Na poliesterskoj podlozi: 1970- ...

Optički nosači

- LV Laser Vision (1982-...): analogni format za video/nepokretne slike
- Nasnimljen CD (1981-...): digitalni (osim CD-V: video analogni) format za sve medije
- Nasnimljen MD MiniDisc (1992-...): digitalni format za zvuk
- CD za višekratno snimanje (1996-...): digitalni format za sve medije
- Nasnimljeni DVD (1997-...): digitalni format za sve medije
- DVD za jednokratno snimanje (1997-...): digitalni format za sve medije
- DVD za višekratno snimanje (1997-...): digitalni format za sve medije

Sa engleskog prevela Tanja Tasić